

Kjak

Heri Mohr

Eitt sindur um rávøruríkið og menta anno 2012

Í Føroyum hava vit ráevni og rávørur. Í dagligari talu man tað vera so sum so, hvussu hesi orðini verða brúkt. Okkara fjølmiðlar og okkara politikarar tosa og skriva nógv um rávørur. Lat okkum sláa fast, at í Føroyum eru ráevni og rávørur, ið treyta okkara dagligu tilveru.

Vit kunnu kanska seta hetta upp soleiðis:

Ráevni í Føroyum:

- * Frumevni (grundstoff) og mineralir: einki.
- * Olja og gass: einki. (at arbeiða offshore er ikki ráevni.)
- * Kol og torv: eitt sindur. Verður næstan ikki brúkt.
- * Fenaður og fiskur: avmarkað.

Fiskur og annað, sum livir í sjónum, hevur størsta og avgerandi týðning í tí føroyska búskapinum.

Ráevni í vanligum týðningi (olja, gass og mineralir) hvørva og verða ikki endurnýggjað, so hvørt sum tey verða tikin, meðan tað, ið hevur lív (fiskur, seyður, fuglur o.a) skal røkjast væl og við góðum skili, annars hvørvur tað.

Um ráevni kann sigast, at tað er tað vanliga undirstøðið í tí politiska búskapinum í framkomnum londum.

Rávørur í Føroyum:

Rávøra kann vera hálvliðug ella liðug vøra, alt eftir hvussu mett verður.

Úrdráttur úr fiski og seyði er rávøra. Livandi fiskur, seyður og fenaður er ikki rávøra.

Málbúnin í okkara mergjaða og málmríka skaldskapi um Føroyar, um Føroya fólk og um tað, sum svimur í sjónum, fenaðin á landi og fuglin í luftini sampakkar ikki við ta sálarleysu rávøru-terminologiina, sum verður brúkt, eitt nú av okkara fjølmiðlum og politikarum. Hjá hesum tykist deyður fiskur, fenaður og fuglur at vera rávøra.

Sum smádreingir plagdu vit at keypa royttan lunda úr tættleypi frá nólsoyingum niðri á Kongabrunni; 20 oyru fyri hvønn fuglin. Eg veit einki um, at tað var rávøra úr Nólsoy, ið mamma borðreiddi við úti í Skansagarði, tá ið vit ótu kókaðan lunda til døgurða.

Eitt hugsað ráevni tók seg upp, so løgið tað ljóðar, í 1999, tá ið løgtingið játtaði millíónaupphæddir til eitt oljumálaráð – við ongari olju. Hetta endurtók seg og stóð við í 5 ár til 2003. Hesi árin játtaði løgtingið umleið 200 millíónir til olju-og sjálvstýrispolitikk. Um vit falda við lítlu tabell – her krevst ikki tann hægra matematikk-in – og plussa hetta við teimum 733 millíónunum (548 millíónir hjá skúlaverkinum og 185 millíónir hjá almennari forsong), sum løgtingið tveitti burtur í 2002 og 2003, tosa vit her um almennan pening í milliardatali, sum varð brúktur til olju in spe, loysing og burturbeining.

Var hetta ikki hasarderað roulettuspæl um framtíðarlagnu Føroya fólks – við skattaborgaranna peningi sum jetónir?!

Tann glamourøsa loysingarsamgongan, ið framdi óbótagerðir, hvarv við brestin ein dagin í klandri um eitt lás úti í Tinganesi. Hurðar brustu og borð og skuffur vórðu sópað. ... Men tungt og møtimikið er hjá skattaborgaranum at taka upp ...

Vit mugu ongantið gloyma, at tað vóru loysingarkreftir í løgtinginum og úti í Tinganesi, ið framdu hesar óbótagerðir móti Føroya fólki, og at orsøkin til, at samgongan skrædnaði, var, at nú ræddist hon sítt eigna barn. Ætlanin var nevniliga at halda fram við ørskapinum. 117 millíónir í blokkinum, oyramerkar til serforsorgina, skuldu samberg samgonguskjalinum burturbeinast. Sjálvandi uttan at útvega landskassanum aðrar inntøkur í staðin fyri.

– Men lásið og tann stongda hurðin úti í Tinga-

nesi – hvussu við tí? Undanførsla! Sjótleikur – við øllum statistum – ið kann minna okkum um komediuna *Grannskoðarin* hjá Gogol ella sjónleik hjá Holberg:

Av bók um politikk tú teg kanst læra mangt at kanna, men leiða land á rættan veg, til tað krevst meira og annað.

Øll kenna vit søguna hjá H. C. Andersen um tveir skálkar, embætisfólk og ein keisara í nýggjum klæðum. Ikki fyrr enn eitt lítið barn rópti, »pápi, keisarin er nakin,« rópti alt fólkið, »mín sann er hann nakin.«

Vónandi hava hesi 5 árin lært okkum, hvussu almennur peningur ikki skal handfarast. Men hetta var ein dýrur umgangur og dýr læra. Tann fólkaræðisligi trygggleikin hvarv, og ein nýggjur ótryggileiki uppstóð.

Legala misbrúkið av skattaborgaranna peningi, sum fór fram í 80-unum, og sum koppaði øllum samfelagnum – landskassanum og bankunum og húsum og heimum – í oktober 1992, vísti seg nú aftur, 7 ár seinni, við øðrum og nýggjum, klaustrofobiskum avleiðingum. Man nakar av teimum politisku »aktørnum,« sum tá vóru, seinni hava iðrað seg um gjørda gerð, sum betri var ógjørð?

Det bødes der for i mange år

Føroyskt ráevni in spe hevur órógvað vanliga hugsan. Við (higartil) ongari ítøkiligari olju í tí føroyska land- og sjókinum og 12 ár við oljuhetzi og áhaldandi indoktrinering, í stóran mun figgjað úr landskassanum í nevnda 5-ára skeiði, hevur gandaorðið rávøra avskeplað okkara hugsunarhátt, tosingarlag og veruleikasans. Vit tosa og virka óumhugsað. Í ekstremismu. Fantasiprojekt flúgva í luftini. Í hesum døgum verður í rama álvara tosað um, at Tórshavn, okkara

»løjrlige gamle hovedstad,« sum William Heinesen setti á heimskortið, skal gerast ein »livandi universitetsbýur,« sum, kanska við avtøku av lógum og aldargomlum siði, skal rættvísgera staðbinding av teimum ungu til tvungna útbúgving í Føroyum. Og kanska eitt universitetshospital, sum forðar sjúklingum í at fáa serviðgerðir á universitetshospitalinum í Keypmannahavn. Tunlar sum murrar fyri milliardir. Ein glæstriborg til skúlaverkið, sum hevur hingið í luftini í longri tíð eins og ein fremmandur science-fiction fuglur, sum tykist leita, hvar hann frægast kann seta seg í okkara viðkvomu náttúru.

Men hví skal ein so átrokandi skúlabygging sum tann undir Gráasteini dragast út í tað óendaliga? Tað tók jú løgtinginum ikki meira enn eina triðju viðgerð at avgreiða figgjarlógina 2002, meðan landsstýrið við tveimum telefaxum jólavikuna 2001 gav donsku stjórnini boð um at morla av landskassans gjaldføri (við sama kvika, destruktiva handalagi varð skjalagoymslan hjá Løgtings skrivstovuni – hon fór í søguna 1948 – uppi á løgtingsloftinum burturbeind, kanska brennd, einaferð fyrst í tryssunum).

Nær man løgtingið fara at finna tað mannsømiliga tyngdarpunktið í føroyskum politikki?

Vit syngja: »Fast stóð í fonnum eitt fjalladalsfylgi;« »Fiskurin bitur, nú nýtast raskar hendur;« »Nú fiskur er á grunninum;« »Syftast fagrir fiskar fram við strendur;« »Á seiðabergi piltur stóð, berggyltan bjørt glógvar« o.s.fr. Enn hevur eingin yrkt mergjað um »ráevni og rávøru Føroya.« Tað kemur kanska. M. A. Jacobsen er tolin.

Mads Andreas Jacobsen, vanligi kallaður Mass, hesin siðillgi mentamaðurin, stakk onkuntið inn á gólvið hjá okkum úti í Skansagarði. Einaferð í 1942, tá var heilsan

hjá honum farin at bila, kom hann spákandi frá Reynagarði oman á Tinganes. Hann, ið hetta skrivar, var beint tá so gáløysin at tveita eitt og hvørt smávegis á vegin har tætt við Bakkapakkhúsið, sum Landshandilin brúkti til vørugoymslu, og sum nú er skrivstovuhús hjá landsstýrinum. M.A.J. var tá borgmeistari í Havn. Við sínum stillføri segði hann blíðliga, als ikki ákærandi, at eg átti ikki at tveitt órudd frá mær. Eg tók tað upp og koyrði tað í lumman. Slíkt fer ikki í gloymibók. Hann doyði 31. mai 1944. Tríggjar dagar seinni var yrkingin hjá Janusi Djurhuus, *So náddu tey fram, tey døpru boð í Dimmalætting*.

Brunnurin er stórur. Í rama álvara verður møsnað um, at við øllum okkara rávørum/ráevnum teljast vit millum tey ríkastu londini í heiminum.

Júmen, so stendur bara væl til. Arkitektonisk fantasi-projekt við einum nýggjum universitetsbýi; glæstriborg, sum ikki er í harmoni við okkara náttúru; berghol í rúgvu o.s.fr. Alt úr sama rávøru- og ráevnisbrunni.

Álvaratos: hava vit mist fótafestið?

Hví rýma fólk av landinum? Løgtingið hevur nú sett eina nevnd at kanna, hví so er. Tað – løgtingið – kannaði eisini fyri nøkrum árum síðani, hví fólk ikki stetaðust úti á bygd! Fekk tann kanningin fólk at stetast og trívast í teimum smærru bygdunum?

Tað er nú einaferð so, at um vit ikki trívast, har vit eru, kann tað gerast neyðugt at flyta aðrastaðni at búgva. Klandur og kegl er ikki óvanlig orsök til slíkar fráflytingar. Í løgtinginum er klandur dagligur kostur. Man tað ikki vera júst hetta og so tann ósiðaða, fyri ikki at siga primitiva, umsitingin av skattaborgaranna peningi í eina fjórðingsöld, ið er tann veruligi trupulleikin, sum nógvir føroyingar ikki

orka at liva við? At fáa ein »livandi miðbý« í einum »universitetsbýi« í okkara fitta, lítla høvuðsstaði loysir einki problem. Tvørturímóti. Ikki at kenna sínar avmarkingar kann vera óheppið við álvarsligum avleiðingum.

Annars er einki nýtt í hesum, at fólk fara av landinum og festa búgv aðrastaðni. Tað hava tey altíð gjørt, og tað fara tey framhaldandi at gera. Ikki bara í Føroyum. Um tann føroyski ungdomurin skal stavnbindast ella staðarbindast við einum føroyskum »universitetsbýi« til tess, at tey ikki skulu fara av landinum at fáa sær útbúgving, kann tað líðandi gerast trongligt í Føroyum. Í Danmark t.d. búgva eini 20.000 føroyingar og í Føroyum 48.000 – 35.000 eldri enn 18 ár. (Á einum miðalstór-um fót bóltsvølli við áskoðaraplásssum fáa vit øll pláss). Hvussu breiðføða vit 70.000 føroyingum í Føroyum? Her er ikki hugsað um politikarar, akademikarar og onnur væl bjargað í fólkaheiminum Føroyar, har fá hava ov nógv og færri ov lítið!!

Innsteinging av teimum ungu verður sum sagt byrjanin til ein líðandi enda. Ein kendur rithøvundur eksponeraði mannalívið við vøgguna og grøvina; barnið og oldingin. Hetta er bílætliga sagt byrjan og endi av mannalívnum, sum harðrendir og óhepnir politikarar kunnu gera tungt og strævið og trupult. Tá er tað, at fólk stinga í sekkin.

Í hesum døgum hótta ávís fólk landsstýrið og Løgtingsins figgjarnnevnd við álvarsligum tiltøkum, um okkara politiski myndugleiki ikki játtar meira almennan pening til mentan.

Fyri 2000 árum síðani segði ein rómverskur heimspækingur, rithøvundur og politikari, at »tað, ið lógin ikki bannar, bannar sømileikin.«

Sum øll vita, stendur á hjá landskassanum at svara hvørjum sítt. Burturbeiningin – og hetta skal